

הספק כברית שלום

בשעה שפתחתי את שנת הלימודים לפני תלמידי השנה הראשונה בפקולטה ביקשתי להניח לפניהם את הגבולות של המשפט, שאת הצעד הראשון המהוסס לקראת לימודו הם צעדו באותו יום. עשיתי זאת, כדי להכניס אותם לשורש הסתירות והפערים הפנימיים ולהעניק להם את המימדים הנכונים של הדברים.

באותה שעה הם עמדו, כפי שאתם עמדתם באותו יום, בפתחו של שער, כלוח חלק שמלאכה משותפת של ארבע שנים ביחד לפנינו.

אתם המסיימים עומדים כבר בעת נעילת שער. מה אומרים למי שאבק מרכבתו כבר נראה הולך ומתרחק. הרי דברי הפתיחה של הערב הזה הם דברי הסיום שלנו; והאם נצליח לעשות בדקות את מה שהחמצנו בשנים. לפיכך דברים אלה הם ברוח תפילת נעילה ביום הכיפורים: הם בקשה לפתיחת שער בעת נעילת שער.

בספרו "האדם המשחק" (homo ludens) כותב יואב הויזינחה: "בשלביה הקדומים יש בגופה של תרבות משום מעשה משחק, שהיא עולה ובאה בצורת משחק ובהלך-נפש של משחק". על רקע זה של המשחק והתחרות כגופי משחק נתפשת גם "עריכת הדין כתחרות...דין ודברים אומר משחק...בית המשפט הוא מעגל קסמים של ממש, מקום משחק, שבו בטל לשעה כל הבדל של מעמד בין אדם לחבירו...אתה יכול לראות את המשפט כמשחק מזל, כתחרות מרוץ וכריב שפתיים".

אולם ככל שהתרבות מתרחקת מן הצד הפריטיבי שבה צד תקוות הזכיה נעלם וצד מאבק הצדק בעוול מתעצם. ובכל מקום שצד התרבות גובר אתה מוצא את הזיהוי של מקום המשפט עם "מקום שלום גדול" ובית משפט השלום.

במקורותינו אין צד המשחק במשפט בולט כלל. ואילו צד השלום שבמשפט גדול הוא. בפרשת השבוע, פרשת פנחס, עושה פנחס דין. ראה מעשה ונזכר הלכה. קנאותו היא דין. ובאותה שעה ייקוב הדין את המוכים על המעשה שעשו, בכירים ככל שיהיו.

אולם קנאות זו הייתה יפה לשעתה. התורה אומרת מיד סמוך למעשה הדין, למעשה הקנאות: "לכן אמור לו והנני נותן לו את בריתי שלום". ואת ברית השלום אני מוצא בדברי הנצי"ב מוולוז'ין ב'העמק דבר' בשני מובנים: ראשית, השלמה עם המעשה הקשה רק כיוון שפעולת הקנאות הייתה לשם שמיים. שאם לא כן, וכך הוא לדורות, הקנאות היא הלכה ואין מורין כן. שנית, כדי שהלקח מן המעשה, דהיינו: התקדים המחייב, לא ישאר מידת הדין והקנאות, אלא הברכה ש"יהא תמיד בנחת ובמדת השלום".

במקצוע שתעסקו בו יש ממידת התחרות ויש ממידת הקנאות. ושני אלה בשעתם ובמקומם, כמו גם במינונם הנכון, עשויים לשרת אתכם נאמנה. קנאות לאמת, קנאות לזכויות הפרט ולחירויות היסוד של האדם, מאבק בעוול מבטיחים שמירת אמונים לשליחותכם.

אולם עלינו לזכור כי כל קנאות יש בה קללה. אני מסתכן ואומר כי יש אפילו קנאות לשלטון החוק. יש עותרים מקצועיים, שלא תמיד עיסוקם לשם שמיים, שניתן לראות אותם כמעין אינקויזיטורים של שלטון החוק. ובלשון מקורותינו אל תהי צדיק הרבה.

אל תחרות וקנאות זו עליכם לספח לכם, איפא, את ברית השלום שקיבל פנחס הכהן מריבונו של עולם.

הרי כבר ראינו כי המשחק והתחרות הם מסימניה היותר פריטיביים של עריכת הדין. יותר ויותר רווחת הדעה כי עדיפים דרכי פתרון חלופיות לפתרון סכסוכים, כי יש לנהל מו"מ לשם הגנה על אינטרסים אמיתיים ולא לשם הכנעת הצד השני. הזדהות מלאה עם הלקוח, שמשמעותה לריב בפועל את ריבו, אינה מניחה לאובייקטיביזציה של מוסחיותכם, לאותו ריחוק אינטלקטואלי שלמענו חונכתם, לפעול את פעולתו ולשרת בכך נאמנה, בסופו של דבר, גם את לקוחכם. דרוש יותר פישור, נחוצה יותר אמפטיה אנושית.

גם ביסוד הספק וביסוד הביקורת העצמית, שניסינו להחדיר בכם, יש ממידת השלום. במקום שמתגנב ספק ללב במקום שאין דברים נחרצים וחד-משמעיים הדין אינו נוקב את ההר. במחוזות הספק יש יותר שלום מאשר במקום שבו קיים מאבק נחרץ, בלתי מתפשר. קחו עמכם את האובייקטיביות, את הספק ואת הביקורת כחלקים ממידת השלום. ואולי במובן זה דווקא ניתן להבין את דברי הגמרא כי "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם".

בעת נעילת שער, שהיא פתיחת השער עבורכם, אני מבקש לקוות כי הפקולטה הזו נותנת לכם את בריתה שלום.

וברוח זו אאחל לכם כי "האמת והשלום אהבו".